

از سفال و شیشه و فلز تا طراحی و مینیاتور و تذهیب؛ به بهانه ۱۰ ژوئن روز جهانی صنایع دستی

گره‌هایی که با توسعه کسب و کار صنایع دستی باز می‌شود

راضیه زرگری همه سبدها و لواست روی هم تلنبار. حصیریافی یکی از روتین‌های زندگی‌شان است اما نمی‌دانستند این سبدها را باید چگونه بچا و با چه قیمتی برای فروش عرضه کنند و پول در بیاورند. نه مشاوره‌ای دارند و نه حمایتی؛ فصل خشکسالی که شروع می‌شود اهالی کاشمر و روستاهای اطرافش سخت‌تر می‌توانند ساقه‌های گندم برای حصیریافی پیدا کنند. آنها کارشان را بلد هستند به بهترین شکل و با خلاقانه‌ترین روش‌ها. سبدهای محکم می‌بافند؛ گلیم پلاسی می‌بافند اما چادر سختی زندگی می‌کنند؛ چون کسی نیست که به آنها بگوید گیر صنایع دستی روی هم تلنبار شده‌شان کجاست؛ ارزش کارشان را نمی‌دانند؛ بازارشان را پیدا نکرده‌اند.

نوازش روح با تماشای دست‌سازهای بشر

دیدن صنایع دستی و دست‌سازهای هنری برای اکثر آدم‌ها جذاب و چشم‌نواز است؛ از قالی‌های هزار نقش و رنگ دست‌بافت گرفته تا سوزن‌دوزی‌های تودرتو و منظم و معرق‌کاری‌های بی‌نظیر. در دنیای مکانیکی و ماشینی امروز که نشانه استیلا صنعت بر روح آدم‌هاست، تماشای صنایع دستی یعنی دمیدن لطافت به زندگی خشک و بی‌روح. ظرافت و زیبایی دست‌سازهای هنری مثل نوری است که اکثر آدم‌ها در زندگی‌های روزمره‌مان به آن نیاز مبرم داریم تا با تماشای آن روح‌مان را جلاد بدهیم.

صنعتی که زاینده روح آدم‌ها و نشان‌دهنده آئین فرهنگ‌هاست. محصولی که با مواد اولیه بومی، به کمک دست و ابزار دست‌ساز خلق می‌شود، بدون شک زنده است و روح دارد. صنایع دستی شاید در طول سال‌ها نسل به نسل با فراز و نشیب‌های زیادی مواجه باشد اما همین نیاز همیشگی بشر به زیبایی‌شناسی در زندگی مدرن، نمی‌گذارد صنایع دستی از بین برود. با این همه در کشور ما متأسفانه به این هنر صنعتی بهای چندانی داده نمی‌شود تضمینی برای ادامه حیات رشته‌های بسیار صنایع دستی وجود ندارد.

تأسیس «شورای جهانی صنایع دستی»؛ به عنوان نهاد وابسته به یونسکو

پس از جنگ جهانی دوم، صنایع دستی با محتوای هنری و فرهنگی، مورد توجه کشورهای پیشرفته قرار گرفت. در دهم ژوئن / بیستم خرداد سال ۱۹۶۴ نخستین همایش جهانی با شرکت مسئولان اجرایی استادان دانشگاه، هنرمندان و صنعتگران، بیش از ۴۰ کشور جهان، در نیویورک برگزار شد. در قطعنامه پایانی آن همایش، تأسیس «شورای جهانی صنایع دستی»، به عنوان نهاد وابسته به یونسکو تصویب شد. سالروز تأسیس این همایش، به عنوان «روز جهانی صنایع دستی» نامگذاری شده است. با راه‌اندازی شورای جهانی صنایع دستی، صنایع دستی و سنتی، به صورت بخشی از حیات فرهنگی - اقتصادی ملت‌ها، مورد توجه قرار گرفت. ایران، از سال ۱۳۴۷، از طریق سازمان صنایع دستی کشور، به عضویت این شورا درآمد و در مجمع آسیا و اقیانوسیه آن، مشغول فعالیت شد.

سبدهایش را محکم‌تر از مادرش می‌بافد تا خود را ثابت کند

بجهت نبوی، کارآفرین حوزه صنایع دستی و حامی زنان و کودکان آسیب‌دیده اجتماعی است. او از مصائب روند تولید و فروش صنایع دستی در روستاهای منطقه کوهسرخ کاشمر در خراسان رضوی به شهروندی می‌گوید:

سالانه حدود ۵ هزار نفر به فلج مغزی دچار می‌شوند

شهروندان مشاور وزیر بهداشت در امور توانبخشی با تأکید بر اینکه خدمات توانبخشی پزشکی باید به تدریج تحت پوشش بیمه قرار گیرد، گفت: «بر اساس این نکات قرار شد برنامه کشوری توانبخشی پزشکی تدوین شود که بیش از ۲ سال برای آن زمان گذاشتیم و حاصل آن به دانشگاه‌های علوم پزشکی ابلاغ شد.» محمدتقی جغتایی در نشست خبری درباره نقش طرح تحول سلامت در گسترش خدمات توانبخشی، گفت: «برنامه توانبخشی ابلاغ شده کشوری است و پیگیری می‌کنیم تا بخش‌هایی از برنامه توانبخشی در قانون هفتم توسعه کشور گنجانده شود تا به تغییرات دولت‌ها ربطی پیدا نکند. از سوی دیگر خرسندیم که در مناظرات انتخاباتی اغلب کاندیداها به موضوع توانبخشی پرداختند و این نشان می‌دهد کاندیداها به این ضرورت‌ها توجه دارند.»

او افزود: «برنامه کشوری توانبخشی پزشکی توسط وزارتخانه به دانشگاه‌های پزشکی ابلاغ شده است. حوزه توانبخشی ابعاد گوناگونی دارد که بخش سلامت آن متوجه ما در وزارت بهداشت است. از طرفی در رهنمودهای کلی سلامت که توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شد یکی از بندها این است که خدمات سلامت اعم از درمان، پیشگیری یا توانبخشی به شکل عادلانه به مردم ارائه شود و برای اقشار آسیب‌پذیر در دسترس باشد. از طرفی در برنامه‌های تشریحی وزیر محترم به مجلس شورای اسلامی نیز در بندی به تعیین برنامه کشوری توانبخشی پزشکی اشاره شده بود.»

جغتایی ادامه داد: «در طول سالیان قبل به ویژه ۲۰۱۴ به بعد سازمان بهداشت جهانی برنامه‌ای ویژه در حوزه توانبخشی تعیین کرد تا این خدمات در دسترس باشد و گسترش یابد. در سال ۲۰۱۷ این موضوع دقیق‌تر بررسی شد و اصل‌هایی برای آن تعیین و مشخص شد که خدمات توانبخشی پزشکی باید در تمام سیاست‌های درمانی تسری یابد و همچنین درون ساختارهای ارائه خدمات سلامت، ساختار خدمات توانبخشی هم وجود داشته باشد. خدمات توانبخشی دیگر نباید سطح سوم ارائه خدمات باشد و باید در سطوح ارائه خدمات پیشگیری و درمان ادغام شود.»

جغتایی افزود: «همچنین اصل دیگری می‌گوید که خدمات توانبخشی پزشکی باید به تدریج تحت پوشش بیمه قرار گیرد. از طرفی وسایل کمکی توانبخشی مانند سمک، ویلچر و... در اختیار قرار گیرد. بر اساس این نکات قرار شد برنامه کشوری توانبخشی پزشکی تدوین شود که بیش از ۲ سال برای آن زمان گذاشتیم و حاصل آن به دانشگاه‌های علوم پزشکی ابلاغ شد.» او در تشریح جزئیات این برنامه، اظهار کرد: «برنامه ما این است که خدمات توانبخشی در نظام ارائه خدمات دیگر ادغام شود و مراکز ارائه خدمات توانبخشی گسترش یابد. همچنین اقداماتی در راستای گسترش خدمات نظام غربالگری ارائه شود که بیماران زودتر شناسایی شوند. نکته مهم دیگر تحت پوشش رفتن خدمات توانبخشی است. در عین حال نیز نباید از نکات پژوهشی غافل شویم.»

مشاور وزیر بهداشت در امور توانبخشی، ادامه داد: «اکنون خیلی از خدمات توانبخشی در کشور ارائه می‌شود ولی مشکل ما در خدماتی است که نیاز به کار تیمی دارد مانند افراد دچار سکتة مغزی، قطع عضو، ضایعات پیش‌رونده و... که این بیماری‌ها باید در دسته خدمات اولویت‌دار قرار گیرد و تمرکز ما بر این خدمات است.»

او افزود: «بر اساس پیش‌بینی‌ها و بررسی صورت گرفته در کشور سالانه حدود ۱۰۰ هزار نفر دچار ناتوانی ناشی از سکتة مغزی می‌شوند که به درمان جواب می‌دهند. حدود ۳ هزار نفر در سال دچار ضایعه نخاعی می‌شوند، حدود ۴ هزار تا ۵ هزار نفر دچار فلج مغزی می‌شوند، شیوع اوتیسم سالانه ۱۵ هزار نفر است و قطع عضو حدود ۲ هزار نفر در سال است. همچنین شیوع پارکینسون سالانه حدود ۵ هزار نفر است و سالانه حدود ۲ هزار بیمار مبتلا به MS به جمعیت بیماران اضافه می‌شود.»

مشاور وزیر بهداشت، گفت: «یکی از بیماری‌های شایع، دمانس یا آلزایمر است زیرا امید به زندگی افزایش یافته است و جمعیت سالمند که در خطر ابتلا به این بیماری هستند بیشتر می‌شوند. پیش‌بینی‌ها می‌گوید ۲۰۰ هزار نفر در آینده به نوعی دچار اختلال حافظه می‌شوند که اگر پیشگیری نشود دچار بیماری‌های پیش‌رونده می‌شوند.»

او افزود: «اکنون هم حدود ۱۵ هزار نفر در حوزه توانبخشی با مجوزهای ما خدمات ارائه می‌دهند و در سطح دنیا خدمات ما قابل قبول است. حدود ۱۴۰ مرکز جامع توانبخشی داریم و حدود ۷ هزار دفتر کار یا مطب دایر شده است. بر اساس برنامه کشوری باید بتوانیم تا سال ۱۴۰۴ خدمات غربالگری را ۳۰ درصد افزایش دهیم. مراکز ارائه خدمات توانبخشی نیز باید ۳۰ درصد افزایش یابند و گروه‌هایی که مراکز تخصصی ندارند برایشان ایجاد شود. برای تأمین اهداف باید آموزش و پذیرش دانشجویان تقویت شود و دیگر رشته‌ها نیز اصول اولیه را آموزش ببینند. برای تحقیقات هم باید شبکه ملی تحقیقات توانبخشی ایجاد شود و تکنولوژی‌های توانبخشی به روز شود.»

از جذابیت‌های رشته تحصیلی‌اش می‌گوید: «از سفال و شیشه و فلز گرفته تا طراحی و مینیاتور و تذهیب؛ با همه این رشته‌ها تا حدودی در طول دانشگاه آشنا می‌شویم و چه از این بهتر. در نهایت یکی از این متریال‌ها را به صورت تخصصی ادامه می‌دهیم و در سال آخر دانشگاه به صورت تخصصی کار می‌کنیم.»

رشته صنایع دستی برای آدم‌ها خیلی جذاب است. «هاله وقتی وارد دانشگاه شد تصویری متفاوت از این رشته داشت؛ فکر می‌کردم رشته‌ای قدیمی است و نمی‌توان صنایع دستی امروزی را تجربه کرد. ولی این مهارت کاملاً بستگی به شخص دارد. یکی شاید تذهیب سنتی را یاد بگیرد و همان را ادامه دهد، اما بیشتر هنرچوهای این رشته در طول مسیر، خلاقیت و ابداع را چاشنی هنر و صنعت می‌کنند تا کارهایشان با داور پیشین متفاوت باشد و متناسب با سلیقه آدم‌های امروزی.»

مشکلات حوزه صنایع دستی هم مثل همه حوزه‌ها زیاد است. کمبودهای بودجه و کران شدن مواد اولیه هر کاری مهم‌ترین دغدغه جوانانی است که امروز در این رشته‌ها تحصیل می‌کنند و دوست دارند کسب و کاری در همین مسیر راه بیندازند. هاله از لذت تجربه خلق یک محصول در صنایع دستی می‌گوید: «فلز، سفال و شیشه؛ همه متفاوت و منحصر به فرد. مثلاً چوب سخت است بر خلاف سفال که سریع شکل می‌گیرد باید انرژی بیشتری برایش بگذاری. یعنی روحیه من وقتی با چوب کار می‌کنم سفت و سخت‌تر می‌شود. انگار آدمی می‌شوم که مقاومت چوب به من منتقل می‌شود. ولی وقتی با سفال کار می‌کنی لطیف و منعطف می‌شوی. یک ظرف سفالی که با دقت و زحمت می‌سازی، دست آخر ممکن است در کوره ترک بخورد و آن چیزی نشود که تو می‌خواهی. پس باید آنقدر این کار را تکرار کنی تا به نتیجه برسی. همین بهترین تمرین برای صبر است.»

وقتی همه صنعت‌های هنری را تجربه می‌کنی ذهنت آنقدر باز می‌شود که خلاقیت‌ها هم بالا می‌رود و ایده‌های جدیدی سراغت می‌آید و وارد یک دنیای متفاوت می‌شوی. حتی با کمترین متریال می‌توانی یک اثر تجسمی بسازی. همین زیبایی‌های صنایع دستی و جذابیت‌هایش را چند برابر می‌کند. «این دانشجوی صنایع دستی می‌گوید: «آدم‌هایی که هنر مخصوصاً صنایع دستی می‌خوانند، شجاع هستند و از آینده نمی‌ترسند که اگر نگران آینده معیشتی زندگی بودند شاید یک رشته پولساز را انتخاب می‌کردند.»

یک کارآفرین حوزه صنایع دستی روستایی می‌گوید: «نهادهای مسئول اگر

واقعاً دلسوز صنایع دستی هستند، باید روی کسب و کار در این حوزه تمرکز کنند. باید بدانیم چه کنیم که مشاغل خانگی و صنایع دستی به کسب و کار تبدیل شود؟ روستایی تولیدکننده یک سبد حصیری حتی نمی‌داند قیمت محصولش چقدر باید باشد. کاش مسئولان کنار عکس گرفتن‌هایشان برای توسعه صنایع دستی مشاوره هم بدهند.»

است. صنایع دستی روستایی را در بیاورد. نبوی از احیای یک صنعت قدیمی خراسان رضوی که در حال فراموشی بود به شهروند می‌گوید: «دو سه سال است روی گلیم پلاس کار می‌کنیم. محصولی که بافت متفاوت از گلیم‌های قدیم طرح بیجی دارد. روش‌های جدید بناخ‌های ظرف‌تراستقبال بیشتر جوانان؛ این گلیم‌ها گره‌ای نیست. وقتی نمایندگان راه‌انداز ختم، روستاییان ابتدا خیلی مقاومت می‌کردند نمی‌آمدند و با واسطه محصول‌شان را می‌فرستادند. چون اساساً اعتمادی نداشتند و فرآیند ارائه محصول و بازاریابی را بلد نبودند. به همین دلیل هم ارتباط برقرار نمی‌کردند، اما وقتی افراد موثر روستا آمدند و روستاییان هم راه افتادند و حالا من خوشحال می‌شوم وقتی زنی روستایی، سومین گلیم پلاسش را با سفارش مستقیم مشتری می‌بافد. با این همه آنها نگران هستند چون تضمینی برای توسعه کسب و کارشان ندارند.»

از سفال و شیشه و فلز گرفته تا طراحی و مینیاتور و تذهیب

کنکور هنر که می‌دهی می‌توانی صنایع دستی را برای تحصیل انتخاب کنی، اما دانشگاه‌های محدودی شامل این رشته می‌شوند مخصوصاً دانشگاه‌های دولتی که خیلی کم این رشته را دارند. صنایع دستی از آن رشته‌هایی است که تبه خوبی برای پذیرش می‌طلبند و در سال‌های اخیر جزو رشته‌های پرطرفدار شده. هاله ایرانخواه، دانشجوی صنایع دستی دانشگاه هنر است. او به شهروند

«مردان و زنان روستاهای کاشمر همه‌شان حصیریافی می‌دانند. بچه‌های کوچک ۸ ساله و ۱۰ ساله هم به این کارها علاقه دارند و در یاد گرفتن این هنر از همدیگر سبقت می‌گیرند. می‌خواهند خودشان را ثابت کنند و سبدهایی می‌بافند که محکم‌تر از سبدهای مادرشان باشد، اما این ظرفیت‌های ارزشمند را نهادی قدر نمی‌داند. مسئولان می‌آیند، به آنها سرمی‌زنند و عکس می‌گیرند و برایشان نمایندگان می‌گذارند. در نهایت هم مثلاً کارهایشان با ۲۰۰ هزار تومان فروش برمی‌گردد.» او تعریف می‌کند خانمی که ۷ نفر را تحت پوشش داشت، این هنر را خودش و بچه‌هایش بلد بودند اما ساقه برای حصیریافی کم داشتند: «همین بانو دختری ۱۵ ساله داشت که از ترس شوهر کردن خودش را ۱۳ ساله جلوه می‌داد. این روستاییان شریف اگر صنایع دستی پررونقی داشته باشند فرهنگ اجتماعی‌شان هم رشد می‌کند و از آسیب‌ها می‌شوند.»

این کارآفرین که بالغ بر ۱۵ سال است در حوزه‌های مختلف حمایت از آسیب‌دیدگان فعالیت کرده دوست دارد تغییری در جامعه روستایی ایجاد کند: «ساختار فکری باید تغییر کند. اگر قرار است به صنایع دستی نگاه کنیم باید بدانیم این سبدها به چه قیمتی از این خانه درآمده است.» او از زنی می‌گوید که چند ساعتی را پیشش بوده و فهمیده که همسرش معتاد و بی‌کار در خانه می‌چرخد و او با مشقت در هوای گرم با بچه کوچک می‌نشیند به حصیر بافی؛ «یک گوشه خانه حصیر بود؛ یک جای دیگر صابون‌هایی که درست کرده بود و آن طرف هم میوه‌های خشک کرده‌اش، اما چه سود که نمایندگان‌ها بسیار کم رونق و کم فروغ است و کمک زیادی به تولیدکنندگان این صنایع نمی‌کند.»

باید بدانیم چه کنیم که مشاغل خانگی و صنایع دستی به کسب و کار تبدیل شود

نبوی معتقد است نهادها اگر واقعاً دلسوز صنایع دستی هستند، باید روی کسب و کار تمرکز کنند. باید بدانیم چه کنیم که مشاغل خانگی و صنایع دستی به کسب و کار تبدیل شود؟ روستایی تولیدکننده یک سبد حصیری حتی نمی‌داند قیمت محصولش چقدر باید باشد. کاش مسئولان کنار عکس گرفتن‌هایشان مشاوره هم بدهند به این بندگان خدا.

اگر اهالی این منطقه روی صنایع دستی کار کنند و بازار صنایع دستی‌شان را احیا کنند خیلی بهتر از دامداری و کشاورزی است که متاثر شدید از خشکسالی‌ها شده